

811.163.41'373.7:811.18'373.7
<https://doi.org/10.18485/sj.2021.26.1.25>

МЕРИМА Х. КРИЈЕЗИ*
ПРЕДРАГ Ј. МУТАВЦИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 10. 2020.
Прихваћен: 12. 1. 2021.

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С БРОЈЕМ *ду/два* У САВРЕМЕНОМ АЛБАНСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Путем морфолошко-семантичког контрастирања анализирају се међусобни односи између фразеологизама с нумеричким конституентом *ду/два* у два савремена балканска језика, албанском и српском, који могу бити како полазни тако и циљни језици. Истовремено се врши њихова класификација у одговарајуће групе фразеолошких јединица заснована на степену формално-структуралне и семантичке подударности. Корпус истраживања ограничен је на указани основни број, с обзиром да нам је главна тежња да покажемо колико се ова два језика испољавају као јединствени у погледу исказивања семантичког опсега које овакве фразеолошке конструкције са маркираним нумеричким конституентом носе и поседују. Наша пажња је усмерена и на семантичке (метафоричке) концепте које забележени фразеологизми и паремије носе чиме настојимо да дамо допринос у проучавању овог и даље недовољно истраженог дела балканске фразеологије.

Кључне речи: фразеологизми, број два, албански, српски, подударност, неподударност.

* merima.krijezi@fil.bg.ac.rs

1. УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ; МЕТОДОЛОГИЈА, ЦИЉ, КОРПУС

И поред тога што је мотивација за настанак фразеологизама с нумералом¹ различитог порекла (понајпре је реч о /лингво/културолошком сегменту), она је главно полазиште и извор метафоричких описа у виду сложених когнитивних процеса промишљања, покушаја тумачења и објашњења дођагаја и појава, те се зато фразеологизми „из lingvokulturološke perspektive promatraju kao posebni jezični znakovi kojima je u prvom planu kulturna semantika ili kulturna konotacija (...), a frazemi pri tome ispunjavaju jezičnu, ali i kulturnu funkciju. Pod kulturnom se funkcijom podrazumijeva prenošenje kulturnih značenja, stereotipa itd.” (Барчот 2017: 63).

Данас је прихваћено мишљење да сваки фразеологизам носи у себи једно или више арбитрарних („замрзнутих”, тачно утврђених) значења – то се најбоље види у речницима и дефиницијама фразеологизама, са једне стране, а са друге у њиховој строго постављеној контекстуалној употреби унутар које остварују своје значење (или значења) – што ће рећи да семантика сваке појединачне лексеме укључене у образовање фразеологизма самом фразеологизму није у могућности да пружи семантички смисао (уп. Кац 1973; Чомски 1980), већ се он добија финалним процесом апстрактизације, концептуализације и метафоризације. Тако дословно тумачење албанских фразеолошких израза, попут: *pesë dhi gjashtë zile* (= много буке ни око чега), (*dikush*) *është me gjashtë gishta* (= имати дуге прсте), *bëhem katërsh* (= упрети из петних жила) немогуће је – такав покушај води утиску да је свака лексема са својим значењем просто спојена једна уз другу, без икаквог реда и смисла – него је за њихово правилно схватање потребан далеко већи степен разумевања који укључује и апстрактизацију и метафоризацију. У овом процесу концептуализација (концепти) не улази у примарне језичке, него у когнитивне величине, и то преко најразличитијих надјезичких категорија које се садрже у основи језичких (лексичких или фразеолошких) реализација (Бургер 2010: 89). Због тога је идиоматичност фразеологизама нешто што их посебно издваја, а она је увек видљива у свим случајевима „када се укупно значење које је екстерно тој свези речи не може формалним начином извући из појединачних значења лексичких саставних елемената” (Доналис 2009: 20). По когнитивним лингвистима, ниједан фразеологизам није петрифициран (или сасвим петрифициран) облик, „мртва метафора” задржана у језику која пуко путује кроз време и простор, што значи да његово значење није ни арбитрирано, али ни сасвим предвидиво управо због саме мотивације његовог стварања (Лејкоф 1987: 346).

¹ Термин „нумерал” је широк и обухвата, осим бројева, квантификаторе и квантитативне заменичке облике.

Овај рад контрастивно разматра нумеролошке фразеологизме и паремије формиране путем основног броја² *ду/два* као кључне лексеме у савременом албанском и српском језику. Без обзира на смер кретања, осим упоређења фразеологизама, настојимо и да им дамо најприближније преводне еквиваленте на оба језика те да их анализирамо и симболички. Избор броја два није случајан, пошто у албанском, заједно са бројевима прве десетице један, три и пет, гради низ фразеологизама.

Главни циљ рада тиче се утврђивања могућих међулексичких и међусемантичких подударности између две фразеолошке слике и одређења концептуалних поља која формирају фразеологизми у оба језика. Подвучене су све различите лексеме у оба језика, а звездicom су означени примери нулте структурно-семантичке подударности.

Грађа је ексцерпирана из нама доступних штампаних и електронских речника, а као додатни вид провере учесталости и контекстуалне употребе и значења свих забележених фразеологизама у оба језика послужио је претраживач *Google*.

2. О ФРАЗЕОЛОГИЗМИМА С БРОЈЕВНОМ КОМПОНЕНТОМ *DY/ДВА*

Како се бројеви сматрају једним од најпримарнијих и најстаријих језичких и лексичких слојева у безмало сваком језику (Вентурин 1980: 75), временом су, уз примарно означавање конкретног (збирног) броја ствари (предмета, особа и слично) на једном месту, добили и секундарна значења која, осим што су мање-више универзалног карактера, неретко су својствена само за једно друштво, следствено за његову културу и језик. Ако је „број један, као посебан симбол, према проучаваоцима разних култура, оличење самог човека, јединог способног да се креће усправно у односу на све друге животињске врсте, број два је већ дихотомија, неслога и конфронтација, спој позитивног и негативног” (Мутавчић 2016: 175). По Адаму Смиту, „нумерички термини изражавају неке од најапстрактнијих појмова које је у стању да створи људски ум” (Стројк 1991: 17), и то из разлога што „човек има перманентну потребу да оно што види, са чим долази у додир, чиме се служи и сл., квантификује,

² Основни број је посебна одредбена именска реч, пошто тачно одређује количину јединица у низу или реду у времену и простору (РМС I, 1967: 284; Станојчић et al. 1989: 93; Стевановић 1986: 312; КонстантINESКУ Добридор 1996: 104; Думитру 1997: 149; Попеску 1990: 58; Клерис/Бабињотис 2005: 264; Тријандафилидис 1996: 274; Цобанакис 1988: 283; Челику et al, 2007: 81). За разлику од њих, квантификатори се тумаче као врста неодређених бројева (Путсма 1928: 336). За румунске граматичаре (Бик/Росети 1945; Секе 1960), број, уз придевску, има именничко-заменичку и адвербијалну функцију, па је зато хетерогена категорија.

пребројава, одмерава, упоређује, што бројевима обезбеђује посебан и важан статус не само у човековом појмовном, већ и језичком систему” (Лазивић Коњик/Вуловић 2007: 64).

Оваква запажања су потврђена и у оквиру нашег корпуса где су забележена 102 фразеологизма са бројевном компонентом *ду/два*: 64 примера (62,74%) припада албанском фразеолошком подручју, а 38 примера (37,25%) српском. Нумеричка компонента искључиво је апстрактни симбол (Доброволски/Пираинен 2005: 286) – не указује на неку математичку или нумеролошку операцију – а сви анализирани фразеологизми и паремиие поседују како опште значење применљиво на било кога и у било које време тако и сликовитост „која се одражава у dubинској структури frazema, у tzv. *semantičkom talogu*. Та је особина директно везана уз *desemantizaciju* (semantičku preobliku) svih ili dijelova frazeoloških komponenata (sastavnica) u frazemu” (Финк Арсовски 2002: 6).

Структурно и семантички, у оквиру екскерпираног корпуса разликују се три типа фразеологизама, и то они с:

а) апсолутном лексемско-семантичком и експресивном подударношћу – реч је о 21 примеру (20,58%) у сваком језику, попут:

me dy fjalë = у две речи

tri mbi dy karrige = седети на две столице

kam dy këmbë të majta = имати две леве ноге

shpatë me dy tehe = мач са две оштрице

налазити се/бити између две ватре = ndodhem/jam në mes dy zjarrësh

умиљато јагње две мајке сиса = qengji i butë i thith dy nënë

батина има два краја = dajaku ka dy anë

не вреди ни две паре = s'bën dy para³

Ова фразеолошка слика одражава један заједнички, боље речено пре-сликани поглед на свет који указује на међулексичке и међујезичке утицаје не само ужег (локалног, међубалканског), него и знатно ширег (интернационалног) карактера.

б) делимичном лексемско-семантичком подударношћу – група од 35 фразеологизама (34,31%): 23 албанских, 12 српских, има релативно висок степен структурно-семантичке еквиваленције. На пољу садржаја запажене разлике тичу се незнатних лексичких одступања, због измењене структуре самог фразеологизма (различит глагол, друге лексеме, глаголске рекције, допуне итд), док је њихов семантички смисао потпуно очуван:

³ И поред тога што се напрви поглед чини како указани примери нису подударни, они то ипак јесу, будући да албански глагол *bëj* поседује и значење „вредети”.

asnjëri s`mund t`u shërbejë dy zotërinjve = не бива/не може један слуга, а два господара⁴

njëra dorë bën tjetrën, të dyja lajnë fytyrën/faqen = рука руку мије, образ обадвије
 duhet dëgjuar të dyja kambanat = треба чути и другу страну
 (jam) mësallë/si mësalla me dy faqe = (бити) тањир од два лица/лицемер
 dy mendime janë më mirë se një = две главе знају/вреде више од једне

в) апсолутном нултом лексемско-семантичком подударношћу – ово је најбројнија категорија у оба језика (46 фразеологизама, 45,09%) с одликом да се полазни фразеологизам са нумеролошком компонентом *dy/два* у албанском и/или у српском као циљном изражава другим (не)фразеолошким обликом или друкчијим типом фразеологизације. Тако је 29 албанских фразеологизама без одговарајућих преводних еквивалената на српском са бројевном компонентом:

nuk i lë dy gurë bashkë = *бити несташан/имати пундравце⁵
 kur të bëhen dy ditë bashkë = *на свети никад
 (është) me dy fije brinjë = *само што је жив/на самрти је
 (është) dy/pesë para burri(-ë)/njeri = *(бити) метар и жилет/шумска јагодица; *фиг.*
 никоговић.

Понекад је семантичка подударност у фразеологизмима нијансирана незнатним лексичким променама унутар самог фразеолошког склопа, као што показују наредни преводни еквиваленти:

dy anët e një/e së njëjtës medaljeje = две стране медаље/истог новчића
 kur zihen/hahen dy, përfiton i treti = где/док се *двоје* свађају/гложе, трећи користи
 si dy e dy janë katër = као што су два и два четири/*јасно је као дан
 ngjajnë/janë si dy pika uji = личе као две капи воде/јаје јајету.

Реч је о фразеолошки синонимним варијантама с истом позадинском сликом на плану садржаја, док су структурно или исте или су дате сасвим различитом фразеологизацијом (делимично лексемско поклапање или нулто поклапање). Схватање (разумевање) полазног фразеологизма на српском зависи и од контекста и од говорног лица које, тиме што бира изражајну могућност унутар фразеолошког фонда, тежи да што прецизније прикаже свој став, пружи потребну карактеризацију, опис и слично.

У погледу структуре, основни број *два* се у албанским фразеологизмима најчешће комбинује с бројевима прве десетице, један, четири и пет, уз понекад три и осам, док у српским оваква комбинаторика постоји и везана је за бројеве један, четири, понекад за пет:

dy Kamberë në një derë = *једно зло никада не иде без другог
 ia bëri tetë me dy = *средно га је као Панта питу/зауздао га је
 nuk ka as pesë/dy para mend = *глуп је као тоцило/ноћ
 jam një copë mish me dy sy = *бити глуперда.

⁴ Ова пословица изрека је део преузет из Новог завета (Лука 16:13).

⁵ Односи се углавном на децу.

Како показују наредни албански фразеологизми:

njëra *dysh* = *или да или бу
 e ndaj qimen në *dysh/katërs*h = *цепидлачити
 nuk e bëj *dysh*/dy fjalën (e dhënë) = *остати при (из)реченом/не поући реч
 jam me dy mendje/e kam (mendjen) më *dysh* = *бити у недоумици

у њиховом формирању учествује компонента у виду бројног прилога изведеног од основног броја *два*, а њихови метафорички концепти односе се на могућност само једног избора/преломан тренутак, на претерано критиковање/инсистирање на форми, на личну одлучност и на несигурност. Смисао правилног, правременог избора у оквиру концепта *два* ЈЕ НЕОКЛЕВАЊЕ⁶ изражава албански номинални фразеологизам *pa një, pa dy* = *ни пет ни шест.

Подударне варијације у структури могуће су некада у оба језика и то с истим бројевима, попут: *ha sa për dy/tre* = *jecmi [као] за двоје/двојицу/троје/тројицу*, или сличним глаголима: *kur zihen/hahen dy, përfiton i tretë* = *зде/док се двоје свађају/гложе, трећи користи*, при чему опредељење за број/глагол пре зависи од психолошко-емотивног елемента, односно како говорно лице схвата и доживљава из свог угла ситуацију коју треба да опише и пренесе језички. Тако број/глагол постаје градациони семантички сегмент. Када је реч о бројевној компоненти, на српском се разлика запажа у избору између збирног броја или бројне именице сходно субјекту исказа (cf: гладан је, једе за двојицу/гладна је, једе за двоје). Слика коју одаје овај склоп симболична је, па је таква и њена употребна вредност (Добровољски/Пираинен 2005: 286–289), а како описује метафорички појам *два* ЈЕ ПРЕТЕРИВАЊЕ, број се може заменити прилогом (много/превише) без икакве промене значења. Но, број у овом и оваквим исказима је далеко снажнији и изражајнији лексички избор наспрам релативно уопштеног и неутралног прилога: тако се прецизније означава и семантички и логички потребан појам, пружа идејно контрастирање, нијансирање и издвајање, иако број, а посебно збирни као и бројна именица у српском, појмове узимају као целину. У овом фразеологизму с јасно истакнутим поређењем број се посматра пре у лексичком него у граматичком погледу. У хомотипичним фразеологизмима:

за свађу је потребно *двоје* = *duhen dy vetë për një grindje*
kur zihen/hahen dy, përfiton i tretë = где/док се *двоје* свађају/гложе, трећи користи

збирни број у српском, а основни у албанском је употребљен у стриктно дефинисаном семантичком погледу: тиче се маркираног скупа од два члана (предмета, појаве итд) који чине једну нераскидиву и међусобно повезану целину. На то реферишу и наредни албански фразеологизми са збирним бројем *два*:

⁶ За потребе приказа начина на који број *два* у албанском и српском учествује у грађењу фразеологизама, послужили смо се принципом извођења концептуалних метафора, при чему смо у исказима „два је радња / осећање / стање / особина” и слично заправо подразумевали „број два служи за исказивање поменуте радње / осећања / стања / особине”.

ia hari/çeli të dyja kanatat = *потпуно се предати
 i priste sëpata/jatagani nga të dyja anët = *жарио је и палио/радио је како је хтео
 e shkeli me të dy/dyja këmbët = *начинио је брљотину/крупну грешку
 ia futi/vuri të dyja këmbët në një këpusë/oringë = *загорчати (коме) живот/приморати
 (кога) на (шта)
 mbështetem me të dyja këmbët në (dikë) = ослонити се чврсто на (некога).

Метафорички појам два је пуно/много/више изражавају идиотипичан албански фразеологизам *ha/pi me dy gryka* = **бити алав* и српска паремија *ко рано рани, две среће граби* = **kush mëngoi, bloi*, док се заједнички хомотипични израз *бити два света* = *jemi dy botë* тиче семантичког концепта два је одвојеност као јасно разграничење између два ентитета по садржају у негативном погледу:

Антониман метафоричком појму пуно јесте појам два је мало/ништа видљив у наредним фразеолошким спојевима где број *два*, у споју с другим лексичким елементима, носи метафорички смисао:

- а) ДВА ЈЕ ИЗДВАЈАЊЕ садржаја из целине:
 од два зла избрати мање = *prej dy të këqijave zgjedh më të voglën*,
- б) ДВА ЈЕ ОМАЛОВАЖАВАЊЕ:
nuk kam as dy/pesë para mend = немати ни два грама мозга,
- в) ДВА ЈЕ БЕЗВРЕДНОСТ садржаја у материјалном погледу:
s'vlen asnjë pesësh/s'bën dy para = не вреди ни две паре (банке)/пет пара/ни пре-бијену пару
bërtas/grindem për dy/pesë para spec = *дречати/гложити се ни због чега
- г) ДВА ЈЕ УМАЊЕЊЕ:
mbeti libër me dy shkronja = (с)пала књига на два/три слова
nuk lë dy gurë bashkë = *није остао ни камен на камену.

Док семантички концепт два је неспособност изражава у оба језика тек неколико фразеологизама различитог степена еквиваленције:

не рећи/бекнути ни две поштене/унакрст = *s'mund të lidh dy fjalë/nuk i lidh/bën dot dy fjalë bashkë*
nuk i bën dy bashkë = *ни две овце не би сачувао
 имати две леве ноге = *kam dy këmbë të majta*.

Антонимни два је умешност/спретност указује више њих, углавном идиотипичних:

два лоша убише Милоша = **dy mace mundin një ari/luan*
 убити две муве једним ударцем = *me një gur/të shtënë vras dy zogj/*një udhë e dy punë*
 ко умије, њему двије = **kush është i zoti, mos i qoftë i zi moti*
 умиљато јагње две мајке сиса = *qengji i butë i thith dy nënë*
 потој/лундрож не *dy gisht ujë* = *пливати као риба у води
ia bëri tetë me dy = *среду га је као Панта питу/зауздао га је.

Занимљиво је да су наредна два албанска фразеологизма састављена довођењем у асоцијативну везу броја два са једним фитонимом („кукурузовина“) и једним зоонимом („сова/овца“) како би се метафорички указало да ДВА ЈЕ ОСКУДИЦА/НЕМАШТИНА:

jam me dy krënde në vatër = *бити без цвоњака у цељу
milte⁷ dy qyqe/dele = *бити пуки сиромах/го као пиштољ

Насупрот концепту ДВА ЈЕ РАЗЛИЧИТОСТ очигледно истог садржаја – *dy anët e një/e së njëjtës medaljeje* = *две стране медаље*, налази се концепт ДВА ЈЕ СЛИЧНОСТ различитих садржаја такође изражен хомотипично: *ngjajnë si dy pika uji* = *лице као две капи воде/јаје јажету*.

Док метафорички појам ДВА ЈЕ ЈЕДИНСТВО, у виду тесне међусобне повезаности и склада двају различитих садржаја, изражавају у оба језика хомотипични фразеологизам *biti një душа, а два тела* = *janë dy kufoma e një shpirt*, и паремија *njëra dorë bën tjetrën, të dyja lajnë fytyrën/faqen* = *рука руку мије, образ обадије*,⁸ дотле концепт ДВА ЈЕ ПРОМИШЉАЊЕ, као здраворазумско сагледавање могућности остварења радње, изражавају два стурктурно неподударна фразеологизма: *nik mbahen dy kunguj nën një shqetull/në një dorë* = **раде се два посла у исто време*.

Поред до сада указаних семантичких концепата, који припадају било позитивном било негативном пољу, наредне фразеолошке и поједине паремиолошке конструкције у албанском и српском изражавају:

А) негативне концепте:

два је опасност:
[ëshhtë] gjarrë me dy koka = *бити права змија
налазити се/бити између две ватре = *ndodhem/jam në mes dy zjarrësh*
мач са две оштице = *shpatë me dy tehe*

ДВА ЈЕ СМРТ: [ëshhtë] me dy fije brinjë = *само што је жив [неко]
ДВА ЈЕ ОГРАНИЧЕНОСТ: *jam një copë mish me dy sy* = *бити глуперда
ДВА ЈЕ САМОВОЉА: *i priste sëpata/jatagani nga të dyja anët* = *жарити и палити
ДВА ЈЕ НЕОСТВАРИВОСТ: *kur të bëhen dy ditë bashkë* = *на свето никад

ДВА ЈЕ ПРИНУДА: *ia futi të dyja këmbët në një kërcësë* = *загорчати (коме) живот
ДВА ЈЕ ДВОЛИЧНОСТ: *jam mësalë/si mësalë me dy faqe* = *бити тањир (са) два лица/
лицемер

ДВА ЈЕ НЕОПРЕДЕЉЕНОСТ: седети на две столице = *tri mbi dy karrige*
ДВА ЈЕ ОПОРТУНОСТ: умиљато јагње две мајке сиса = *qengji i butë i thith dy nënë*
ДВА ЈЕ ЛИШЕНОСТ: (с)пала књига на два/три слова = *mbeti libër me dy shkronja*

⁷ Фразеологизам се употребљава с глаголом *mjel* („мусти“) у имперфекту.

⁸ У српском фразеологизму фигурира општи број. Према устаљеном грчком виђењу, аутор пословице је хеленски песник Есхин из Сфета (Αισχίνης Σφίττιος, око 425–350. пре Христа), а званично се први пут јавља у његовом *Дијалогу о смрти* (Α δε χεῖρ ταν χεῖρα νίχει, δοξ τι και λάβε τι; Есхин, 1814: 48). Са друге стране, преовладава виђење да је порекло указане пословице латинско.

ДВА ЈЕ ЕГОЦЕНТРИЧНОСТ: *dy duar për një kokë (janë) = *свако за себе ради/свако се о себи брине/стара*

ДВА ЈЕ УНИШТЕЊЕ: *nuk lë dy gurë bashkë = *није остао ни камен на камену*

ДВА ЈЕ НЕСИГУРНОСТ: *jam me dy mendje/e kam (mendjen) më dysh = *бити у недоумици*

ДВА ЈЕ ПОКОРНОСТ: *ia hari/çeli të duja kanatat = *потпуно се предати*

ДВА ЈЕ НЕСЛОГА: *bërtas/grindem për dy/pesë para spec = *дречати/гложити се ни због чега*

Б) ПОЗИТИВНЕ КОНЦЕПТЕ:

ДВА ЈЕ ОЧИГЛЕДНОСТ: *као што су један и један два = si një e një (që) bëjnë dy*

ДВА ЈЕ МУДРОСТ: *две главе знају више од једне = dy mendime janë më mirë se një*

ДВА ЈЕ СЛОГА:

бити једна душа, а два тела = janë dy kufoma e një shpirt

живети као два голуба = jetojnë si dy pëllumba

ДВА ЈЕ РАВНОПРАВНОСТ: *батина има два краја = dajaku ka dy anë*

ДВА ЈЕ ПОДРШКА: *mbështetem me të duja këmbët në (dikë/diçka) = ослонити се чврсто на (некога/нешто)*

ДВА ЈЕ ИСТРАЖНОСТ: *nuk e bëj dysh/dy fjalën (e dhënë) = *остати при своме/својој речи/изреченом*

3. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

Ако се осврнемо на анализирани фразеологизме у оба језика, можемо констатовати да број *dy* у албанском учествује у грађењу фразеолошких и паремиолошких конструкција у знатно већем броју у односу на српски (64:38), односно да је фразеолошко гнездо с њиме знатно развијеније, свеобухватније и богатије од српског. Ово није било очекивано на самом почетку: пошли смо од тога да ће анализа показати да је и број *два* у српском стабилан елемент у фразеологизама и паремијама и да би их у оба језика требало бити или приближно или у подједнаком броју. У фразеологизмима и паремијама у оба језика број *два* је важан симболички елемент преко кога се, као кључне лексе-ме, семантички и метафорички уводе, приказују и описују различити односи и дају квалификације у конструкцијама које су, када је реч о албанском, у 37 примера (36,27%) сасвим непознате и непоновљиве у српском (као и у другим језицима), због чега се албански исказује као далеко идиотипичнији. У односу на три утврђена степена семантичко-структурне еквиваленције између фразеологизама у оба језика, нулти степен запажа се у случајевима када је српски циљни језик (45,09%), што за последицу има да се полазни албански нумеролошки фразеологизам у српском најчешће изражава неким другим (не)фразеолошким обликом. У једном броју забележених примера на оба језика број *два* употребљен је и као основни број и као збирни, а у појединим албанским фразеологизмима и као бројни прилог. Важно је назначити и то да у већини анализирани албански примери поседују своје одговарајуће пре-

водне еквиваленте с бројем *два* на српском, и обратно, српски на албанском, а у свега неколико случајева су преводни еквиваленти на оба језика лишени нумеричке компоненте, односно њих одликују сасвим различити облици и начини фразеологизације.

Начелно сагледано, без обзира на преовлађујућу идиопичност албанског, може се рећи да оба фразеолошка система ипак показују релативно добру сличност, што је било сасвим очекивано, као што је било и очекивано да ће свака фразеолошка слика изнедрити своје културно-специфичне фразеологизме и паремије које су, по свом карактеру, у потпуности различите како од такозваног заједничког европског тако и од општег културног наслеђа (Пираинен 2006: 324).

Чињеница је да сваки разматрани фразеологизам, као лингвокултурама, „апсорбује у себи, акумулира у себи како језичку представу (форму мисли), тако и тесно и неодвојиво везану уз њега ванјезичку, културну средину (ситуацију, реалију), устаљену мрежу асоцијација чије су границе гипке и помичне” (Варабјов 2008: 48–49). Што због посебне семантике, што због логике размишљања и довођења лексичких елемената у најразличитије асоцијативне и менталне везе, сви фразеолошки и паремиолошки примери на албанском, а посебно они означени као нулта еквиваленција, представљају изазован преводилачки проблем, будући да садрже аутентичне и непоновљиве слике перцепције и поимања стварности које је некада заиста тешко ускладити и/или упоредити са светоназорима у српском (или у било ком другом) језику. Без обзира на врсту фразеолошке подударности, сваки од разматраних фразеологизама у оба језика се на свој начин везује за културну сферу човековог живота и рада, а његово пренесено значење дубоко почива на стеченом колективном и личном искуству, промишљању, доживљају, при чему је понекад „*teško razlikovati fizičku od kulturne osnove na kojoj se metafora temelji jer se odabir neke fizičke osnove između mnogo mogućih veže i uz kulturnu koherentnost*” (Лејкоф/Џонсон 2015: 18). Сви указани метафорички концепти, који су неопходни за разумевање апстрактног искуства (Кликовац 2004: 7–10), у већини примера припадају бихејвиоралном подручју, с обзиром на то да изражавају различите емоције и вољу, па су у том погледу „појмовне метафоре универзалне, мада су разлике међу њима условљене културом” (Кевечеш 2002: 186–187).

Сви анализирани фразеологизми и паремије са бројем *два* изражавају у оба језика велики број различитих метафоричких концепата који су, према Људмили Поповић (2008: 59) „базне функционалне јединице језичке слике стварности, као асоцијативно поље које обухвата колективне стереотипне представе али и прототипне фрејмове у вези са стварношћу и актуализује се у свакој одређеној ситуацији сазнања и комуникације”. Они се семантички односе на низ појединачних метајезичких, менталних и конотативних процеса

где су метафорички концепти претежни носиоци, у највећем броју анализираних случајева, пре негативног него позитивног карактера (конотације) у оба језика. Поред тога што је основни број *два* у разматраним језицима семантички добро препознатљив, свакој фразеолошкој и паремиолошкој конструкцији пружа крајње специфичну семантичку нијансу. Колико је он важан лексички и фразеолошки сегмент у свакој конструкцији, показује и чињеница да је његова комутација могућа једино у појединим случајевима, под посебним условима, и то увек с неким другим основним бројем. У тим и таквим случајевима унутар фразеологизама могућа је и комутација глагола (њихов је однос парасинонимијски) без битније промене значења целокупног израза због тога што „симболичка функција припада референту, а не речи” (Памисе 2017: 102). То значи да је позиција основног броја *ду/два* унутар фразеолошких конструкција у оба језика тачно утврђена те да је могући корелативан однос са неким другим основним бројем строго прецизиран логички, контекстуално, семантички и изражајно.

Како оба фразеолошка система, уз уочена делимична и апсолутна непоклапања, ипак показују релативно високо подударну позадинску слику, све могуће лексичке варијације ваља пре схватити емфатички и градационо, утолико пре уколико узмемо у обзир чињеницу да говорно лице избором из расположивог фразеолошког фонда и јасним опредељењем за синонимну варијанту настоји да појача интензитет свог унутрашњег доживљаја, психолошког, афективног и емотивног набоја, како би у пружању описа или у давању потребне карактеризације према властитој (пр)оцени постигао што тачнији, прецизнији и свеобухватнији приказ.

ИЗВОРИ

А) једнојезични речници (општи и фразеолошки):

Речник српскохрватског књижевног језика (1995), Нови Сад: Матица српска.

Речник српскохрватског књижевног и народног језика (том 1–19) (1959–), Београд: Институт за српски језик САНУ.

Fjalor i gjuhës së sotme letrare shqipe I–II (1981), Prishtinë: Rilindja.

Fjalor i gjuhës së sotme shqipe (1980), Tiranë: Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Fjalor Frazheologjik i Gjuhës Shqipe (1999), Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.

Бевори 1988: М. Gjevori, *Frazheologjizma të gjuhës shqipe*, Prishtinë: Rilindja.

Матешкић 1982: J. Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Менац и др. 2014: А. Менац, Ž. Fink Arsovski, R. Venturin, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak.

Оташевић 2012: Ђ. Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.

Томаји 2006: J. Thomai, *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.

Томаји 2010: J. Thomai, *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*, Tiranë: EDFA.

<https://fjalorthi.com/>

<http://www.fjalori.shkenca.org/>

Б) двојезични речници:

Albansko-srpskohrvatski rečnik (1981), Priština: Albanološki institut.

*Srpskohrvatsko-albanski rečnik*² (1981), Priština: Albanološki institut.

Fjalor serbokroatish-shqip (1984), Prishtinë: Instituti albanologjik i Prishtinës.

В) двојезични речници на страним језицима:

Fjalor rusisht-shqip (2005), Tiranë: EDFA.

Oxford Albanian-English Dictionary (ed. by L. Newmark) (1999), Oxford: OUP.

Дримо/Бежани 1996: А. Drimo, Н. Bezhani, *Deutsch-Albanisches Wörterbuch (1–2)*, Wiesbaden: Otto Harassowitz Verlag.

Мулафетаху 2016: А. Mullafetahu, *Fjalor idiomatik shqip-anglisht*, Tiranë: Logos A.

Стефанлари 2000: I. Stefanllari, *English-Albanian Dictionary of Idioms*, New York: Hippocrene Books.

Топчију и др. 2003: R. Topciu, А. Melonashi, L. Topciu, *Dicționar albanez-român*, București: Polirom.

ЛИТЕРАТУРА

Барчот 2017: В. Barčot, *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Бик/Росети 1945: J. Byck, А. Rosetti, *Gramatica limbii române*, București: Editura ziarului Universul.

- Бургер 2010:** H. Burger, *Phraseologie, Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Варабјов 2008:** В. В. Воробъев, *Лингвокултурологија*, Москва: Издательство РУДН.
- Вентурин 1980:** R. Venturin, Neka zapazanja o frazeologiji s numeričkim članom, у: A. Menac (ur.) *Iz frazeološke problematike*, Zagreb: Zavod za lingvistiku FF-a, 72–81.
- Добровольски/Пиранен 2005:** D. Dobrovolskij, E. Piirainen, *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*, Amsterdam: Elsevier.
- Доналис 2009:** E. Donalies, *Basiswissen Deutsche Phraseologie*, Tübingen – Basel: Narr Francke Attemptio Verlag.
- Думитру 1997:** I. Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iași: Polirom.
- Есхин 1814:** Αισχίνου του Σωκρατικού, *Διάλογοι τρεις* (επεξεργασθέντες και εκδοθέντες υπό Νεοφύτου Δούκα), Βιέννα: Τυπογραφείο Ιωαν. Βαρθ. Τζβεκίου πρώην Βενδότου.
- Кац 1973:** J. Katz, Compositionality, idiomaticity and lexical substitution, у: S. Anderson and P. Kiparsky (eds.) *A Festschrift for Morris Halle*, New York: Holt, Rinehart & Winston, 357–376.
- Кевечеш 2002:** Z. Kövecses, *Metaphor and emotion (language, culture and body in human feeling)*. Cambridge: CUP
- Клерис/Бабињотис 2005⁴:** Χ. Κλαίρης, Γ. Μπαμπινιώτης, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Кликовац 2004:** D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i govoru*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Константинеску Добридор 1996:** G. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București: LEX.
- Лазих Коњик/Вуловић 2007:** И. Лазих-Коњик, Н. Вуловић, Семантичко-де-ривациона анализа броја *nem*, *Наш језик*, XXXVIII (1–4), 43–64.
- Лејкоф 1987:** G. Lakoff, *Women, Fire and Other Dangerous Things What Categories Reveal About the Mind*, Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Лејкоф/Цонсон 2015:** G. Lakoff, M. Johnson, *Metafore koje život znače*, Zagreb: Disput.

- Мутавцић 2016:** П. Мутавцић, *Из балканске лингвистике*, Београд: Филолошки факултет.
- Памиес 2017:** А. Pamies-Betrán, The Concept of Cultureme from a Lexicographical Point of View, *Open Linguistics*, 3/1 (January 2017), 100–114.
- Пираинен 2004:** Е. Piirainen, Cultural foundations of phraseology: a comparison of standard language and dialect, у: W Kürschner–R. Rapp (eds.): *Linguistik International. Festschrift für Heinrich Weber*. Lengerich, 321–336.
- Попеску 1990:** I. Popescu, *Limba română–gramatică*, București: Editura didactică și pedagogică.
- Поповић 2008:** Љ. Поповић, *Језичка слика стварности, Когнитивни аспект контрастивне анализе*, Београд: Студио ЛИНЕ.
- Путсма 1928²:** Н. Poutsma, *A Grammar of Late Modern English. Part I. The Sentence. First Half. The Elements of the Sentence*. (second edition), Groningen: Nordhoff.
- Секе 1960:** L. Seche, În jurul categoriei numeralului, *Limba Româna*, 3 (1960), 63–70.
- Станојчић и др. 1989:** Ж. Станојчић, Љ. Поповић, С. Мицић, *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1986:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.
- Стројк 1991:** Д. Ј. Стројк, *Кратак преглед историје математике*, Београд: Завод за уџбенике.
- Тријандафилидис 1996:** М. Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ–Ιδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη.
- Финк Арсовски 2002:** Ž. Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Цобанакис 1998³:** Α. Γ. Τσομπανάκης, *Νεοελληνική γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
- Челику et al. 2007:** М. Çeliku, М. Karapinjalli, R. Stringa, *Gramatika praktike e gjuhës shqipe*, Tiranë: Par.
- Чомски 1980:** N. Chomsky, *Rules and representations*, New York: Columbia University Press.

NUMBER *DY/ДВА* CONTAINED IN IDIOMATIC
EXPRESSIONS IN THE CONTEMPORARY
ALBANIAN AND SERBIAN LANGAGES

Summary

The paper relies on contrastive morphological and semantic analysis aimed at examining the mutual relation between idiomatic expressions containing a cardinal numerical constituent *dy/dва* in modern Albanian as a source and Serbian as a target language and vice versa while simultaneously performing classification into corresponding groups of idiomatic units based on the level of their formal-structural and semantic concordances. The corpus is limited to the aforementioned cardinal number owing to the fact that this class of phraseologisms constitutes an instrument by means of which the mentioned Balkan languages demonstrate their intrinsic properties and level of autochtony. The attention is thus to the largest extent directed towards examples of zero semantic and structural equivalence thereby pointing to some of the insufficiently explored areas of Balkan phraseology.

The analysis has shown that the two languages in question are quite rich in idiomatic expressions containing cardinal number two and that they point to various metaphoric relations and/or descriptions. Unlike other phraseological units such as somatisms or culinarians for instance, which demonstrate a rather high degree of both formal-structural and semantic concordances, our research has yielded results pointing to the fact that phraseologisms containing cardinal number two belong to one of the most individualised groups in Modern Albanian herein observed since almost 70% of the recorded examples are indigenously to their respective languages thus being extremely demanding in terms of finding their adequate translation equivalents in other languages.

Key words: idiomatic expressions, number two, Albanian, Serbian, equivalency, discrepancy.

*Merima H. Krijezi
Predrag J. Mutavdžić*